

Prof. Dr.
İsmail Kara:
"Mehmet Akif,
Yaşadığı Dö-
nin Gerçek Bir
Tercümanıdır."

MUSTAFA GÜLALİ

Mehmet
Akif'in
Bedbahtlığı

MUCİP KINA

Mehmet
Akif
Üzerinde
Düşünmek

MUSTAFA ÖZÇELİK

Eğitimin Fatihi

İSTANBUL FATİH İLÇE MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ YAYINIDIR • ŞUBAT 2021 • SAYI: 05

*Vakar dolu bir alın,
hayâ dolu bir çehre,
iman dolu bir sine:*

MEHMET AKİF ERSOY

Mehmet Akif, Tevfik Fikret ve Yahya Kemal'in **ŞİİRLERİNDE** **EZAN**

MUSTAFA GÜLLÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENİ

Ezanı, Yahya Kemal'den Ahmet Haşim'e, Tevfik Fikret'ten Ziya Gökalp'e, Faruk Nafiz'den Aka Gündüz'e kadar inanç ve ahlak bakımından ezanla bir yakınlık kursunlar kurmasınlar bütün bir Türk edebiyatı şair ve yazarlarında bazen bir leitmotif bazen de esaslı bir tema şeklinde görebilmek mümkündür.

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, ilan etmek" anlamlarına gelen ezan, İslam'ın çok önemli rükunlarından biridir.

Günde beş kez minarelerden yankılanan lahuti sesiyle ruhları tadil, hayatları tanzim, gönülleri abat eder ezan. Bu yönüyle, insanları dirilişe ve uyanışa çağırان ilahi bir davet, imani ve fikrî bağları kuvvetlendiren sağlam bir çimento ve gafletten kurb-i ilahiye götüren harem-i hümayun nidasıdır o.

Yüzyıllardır fert ve cemiyetlerin hayatında psikolojik, sosyolojik, dinî ve ahlaki noktalarda son dere-

ce mühim bir yere sahip olan ezanın Mehmet Akif gibi İslami duyarlılığı çok yüksek bir Kur'an şairinin mısralarına yansımaması düşünülmezdi. Akif'in hem *Safahat*'ında hem diğer eserlerinde ezan temasının sıkça işlendiği görülmektedir. Esasında ezanı sadece Mehmet Akif'le sınırlamamak gerekir. Ezanı, Yahya Kemal'den Ahmet Haşim'e, Tevfik Fikret'ten Ziya Gökalp'e, Faruk Nafiz'den Aka Gündüz'e kadar inanç ve ahlak bakımından ezanla bir yakınlık kursunlar kurmasınlar bütün bir Türk edebiyatı şair ve yazarlarında bazen bir leitmotif bazen de esaslı bir tema şeklinde görebilmek mümkündür. Pek çok roman, hikâye, şiir ve tiyatrodan yahut düşünce yazılarında ezana bolca atıfların yapıldığı bilinen bir husustur. "Ezan, Tanzimat Dönemi'nden sonra çeşitli şiir ve yazılara konu teşkil etmiş, dinî ve millî yönleriyle işlenmiştir. Ezan ayrıca günün başlangıcını ve sona erişini anlatan tabiat tasvirlerinin pitoresk manzaraları içinde ümit, ürperti, melâl ve hüznün gibi duyguların yoğunlaştığı şiirlerde bir motif olarak da ortaya çıkmaktadır."¹

Mehmet Akif'te Ezan Teması

Mehmet Akif, Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı'nda ezanı şiirlerinde

çokça işleyen şairlerin başında gelmektedir. Mesela yüksek bir edebî niteliğe sahip destansı metin olan "İstiklal Marşı"nda geçen,

*"Bu ezanlar, ki şehadetleri dinin temeli,
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli."*

mısraları ezan üzerine nakşedilmiş en güzel dizelerden biridir. Akif'in bu mısraları da tıpkı ezanın kendisi gibi sembol bir değere sahiptir. Şair, onu şehadet etmekle dinin temeli/esası görmekte ve yurt ile ezan arasında muazzam bir bağ kurmaktadır. Ezan, bir toprak parçasının vatanlaşma göstergesidir. Ezanın okunduğu yerler ebediyen İslam beldesi/selam yurdu olarak kalacaktır. Dolayısıyla ezanın istiklal/özgürlükle de huzur ve mutlulukla da yakın bir ilgisi vardır. Ezan, o beldede köleliğin, tahakkümün, zulmün ebediyen bir daha saltanat süremeyeceğinin de ilanidir.

Ezan, beşerin ufkunda ve yurdun semasında yankılanarak milleti dilde, fikirde ve eylemde iş birliğine davet eder.

Aynı zamanda hiçbir beşer sözünün ezandaki ilahi mananın üzerine çıkamayacağını kanıtıdır. Bütün sesler ve renkler bu ezan sayesinde kendini bulur. Ezan, beşerin ufkunda ve yurdun semasında yankılanarak milleti dilde, fikirde ve eylemde iş birliğine davet eder.

"Ezanlar" manzumesi başlı başına bir şiir abidesidir Akif'in. Evvela bir tespitle başlar şiire: "*İhtilâf-ı metâlî sebebiyle küre üzerinde ezansız zaman yoktur.*" Yani "Güneş'in doğuşundan kaynaklanan farklılıklar sebebiyle yeryüzünde ezanın okunmadığı bir zaman dilimi yoktur." diyor şair.

İki bölümden meydana gelen şiirin ilk bölümünde şair, Müslümanları tasvirle başlar mısralarına. Müslümanlar ezan nağmeleriyle inleyen gökyüzü altında uyanmış ve güne ilahi sedanın rehberliğinde başlamışlardır. İkinci bölümde ise ezan sesini taş yüreklere bile tesir eden ney sesine, minareleri de İsrail'in Sur'una benzetmiştir.

Akif, söz konusu şiirinde ezanın ruhları titrettiğini, bütün kâinatın Hak üzere söylenmiş bir dua, bir beste ile inlemesinin asla çok görülmemesi gerektiğini söyler. Yüz binlerce kalbin coşkulu heyecanı Allah'ın birliğini hatırlamaktadır. "Allahuekber" nidası dünyayı bile sarsmaktadır. Cihanı inleyen bu ses

1. Mustafa İsmet UZUN, "Ezan" mad., *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12, TDV Yayınları, İstanbul, s.42-43.

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı

20 Eğitimin Fatihi

Allah'a dua ve yakanıştan başka bir şey değildir.

"Zaman geçmez ki yüz binlerce kalbin vecd-i sekranı,
Zeminden yükseliş göklerde vahdetzâr-ı Yezdan'ı
Ararken, dehşet-âkîn etmesin bir sayha vicdanı.
Ne lahuti seda "Allahuekber!" sarsıyor canı...
Bu bir gülbank-i Hak'tır, çok mudur inletse ekvanı?"

İlerleyen mısralarda da Akif, ezanların Allah'ın azamet ve hâkimiyetini haykırdığını ifade eder. Aynı ayrı vakitlerde okunan her ezanın derin

bir anlamının ve hikmetinin olduğunu, sabah ezanının zulümatı yarıp geçen bir aydınlık, öğlen ve ikindi ezanlarının yoğunluk ve yorgunluk saatlerinde gönülleri ferahlatan bir nefha, karanlıkla başlayan sessiz vakitlerde okunan ezanların da Allah'ın yüceliğini hatırlatan ilahi bir nefes olduğunu ifade eder.

Safahat'ın pek çok yerinde geçen ezan, "Hakkın Seslerinde" de birçok defa idraklere sunuluyor:

Şairin medeniyet algısında ezan ile çan sesi, hilal ile haç işareti ve müezzin ile zangoç çatışması hep vardır. Bu çatışma öyle güçlüdür ki birinin varlığı, diğerinin yokluğuna delalet etmektedir. Ezanların susması, çanların çalması; hilalin indirmesi de haçın dikilmesi anlamına gelmektedir şairin zihin dünyasında.

"Ezanlar sustu... Çanlar inletilip durmakta afakı.

Yazık, Şark'ın semasından hilalin geçti işrakı."

Akif, ezan temi üzerinde İslam âlemini uyarmaya devam etmektedir. Onun mefkûresinde her şey yerli yerine oturmuştur. İslami noktalarda merhumun zihni çok net ve berraktır. O, Batı'nın çoktandır İslam ümmetine dış bilemediğini, ezanlar susunca artık hiçbir şeyin önüne geçilemeyeceğini,

ırkçılık belasına düşmenin milleti tefrikaya sürükleyeceğini, sıkıntılardan ancak yegâne örnek Hz. Muhammed'in sözüne uyarak kurtulabileceğini haykırmaktadır millete.

"Artık ey millet-i merhume, sabah oldu uyan!

Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?

Ne Araplık ne de Türklük kalacak aç gözünü!

Dinle Peygamber-i Zîşan'ın ilahi sözünü.

Türk Arapsız yaşamaz, kim ki "Yaşar." der, delidir!

Arap'ın, Türk ise hem sağ gözünü hem sağ elidir.

Veriniz baş başa... Zira sonu hüsran-ı mübin:

Ne hilafet kalıyor ortada billahi ne din!

Medeniyet size çoktan beridir dış biliyor."

Akif, uyanık olunmadığı takdirde İslam diyarında İslam'ın başına çökecek sıkıntıların olacağını ve mabetlerin, ibadetlerin yetim kalacağını, ezanların ümitsiz, perişan nesillerin arkasından ağlayacağını hatırlatıyor. Rus komünist rejiminin ezanları, camileri, ibadetleri yasaklaması üzerine kaleme aldığı şu mısralar dikkat çekicidir:

"Görünmez aşına bir çehre olsun rehğüzârında,

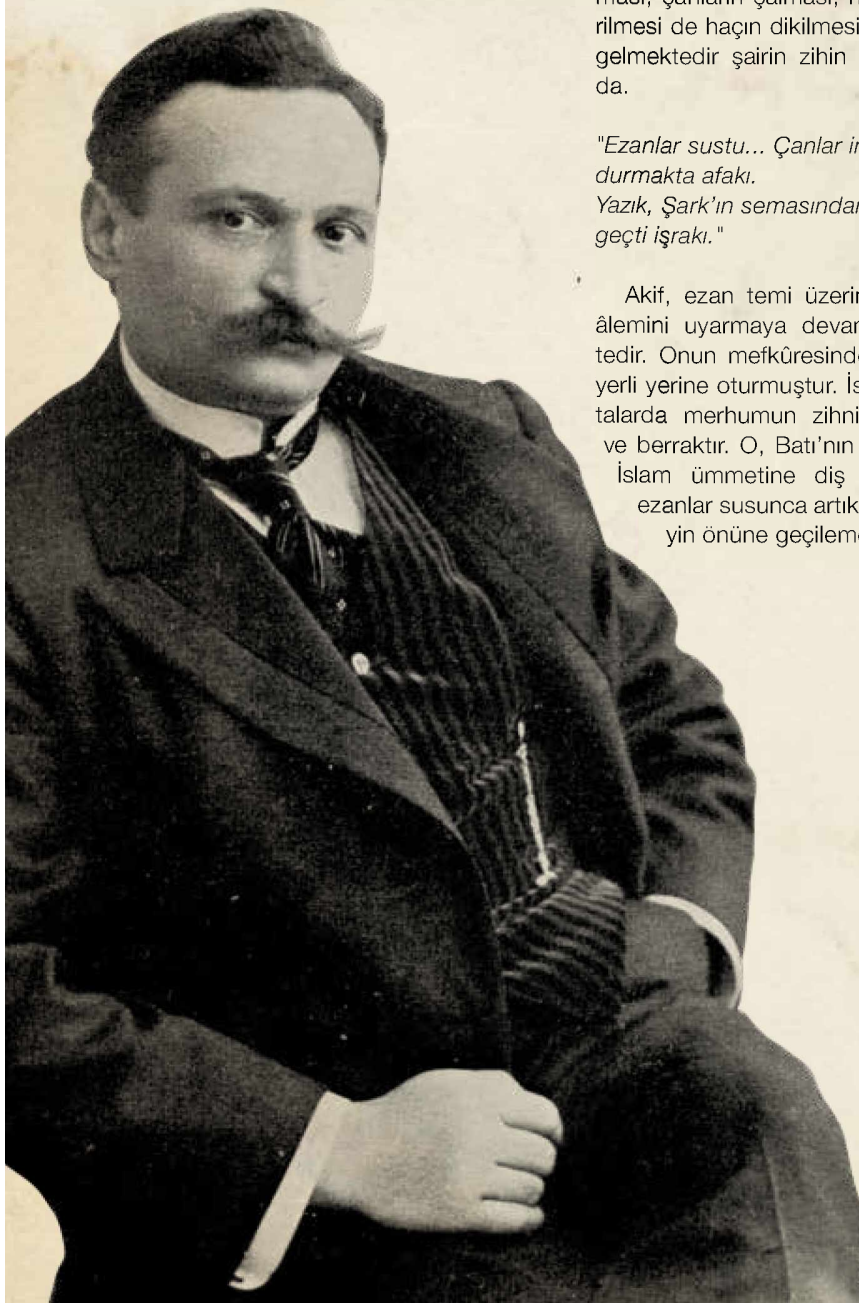
Ne gurbettir çöken İslam'a İslam'ın diyarında?"

Umar mıydın ki mabetler, ibadetler yetim olsun,

Ezanlar arkasından ağlasın bir nesl-i me'yusun?"

Balkan Savaşı yıllarında İslam diyarlarına yapılan zulümlerden söz ederken binlerce minarenin dilsiz kaldığını, öten çanlardan beyinlerin parçalandığını söyler şair:

"Beyninde öten çanın sesinden Binlerce minare ebkem oldu."

Tevfik Fikret'te "Allahuekber" Nidaları

Batılılaşma Dönemi Türk şiirinin kurucu isimlerinden olan Tevfik Fikret'in şiirlerinde de ezan önemli bir temadır. Yine de bu tespitleri onun belli bir dönemi ile sınırlandırmak daha isabetli olacaktır sanırım. Zira Fikret, düşünce ve inanç yönüyle ezana ve onu var eden zihniyete uzak bir insandır ve hatta düşmandır da denebilir. Bu, bir tercih meselesidir tabii ki. Buna rağmen onun otuz yaşlarında (1897) Rumeilihisar sırtlarında bulunan Boğaz'a nazır "Aşyan"ında yazdığı ve sonraları *Rübab-ı Şikeste* adlı kitabına da aldığı "Sabah Ezanında" adlı on iki mısralık şiiri, Türk edebiyatında ezan üzerine kaleme alınmış en başarılı şiirlerden biri sayılır. Özellikle de şiirin her bendinin "Allahuekber" ile başlaması kulak ve dimağlarda çok iz bırakmaktadır. Sabah ezanındaki makam, ses, ritim ve ahenk ile seher vaktinin ruhları titreten musikîşinas hâli bir tablo hâlinde resmedilmiştir dizelerde.

İslam'a göre kâinattaki her şey ibadet hâlinindedir. Tabiat, derin bir sessizlik içinde yüce yaratıcıyı zikretmekte ve lisan-ı hâlî ona sakin sakin ibadet etmektedir. Burada çizilen tablo, Kur'an'daki edebî tasvirlerle çok uygundur. Ayetler de rüzgârın, yağmurun, gök gürültüsünün, ağaçların, börtü böceğinin, gece ve gündüzün kendi hâlleriyle Allah'ı andıklarını fakat insanların bunu anlamakta acze düştüklerini söyler.

"Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki manevi temeli vardır: Fatih'in Ayasofya minarelerinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor. Selim'in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor."

*"Allahuekber... Allahuekber...
Bir samt-ı ulvi, güya tabiat
Hamuş hamuş eyler ibadet.*

*Allahuekber... Allahuekber...
Bir samt-ı nalan, güya avalim
Pinhan ü peyda, nevvar ü muzlim
Etmekte zikr-i Hallak'ı daim.*

*Allahuekber... Allahuekber...
Bir samt-ı ulvi, kalb-i tabiat,
Bir samt-ı nalan, ruh-i avalim,
Etmekte zikr-i Hallak'ı daim,
Etmekte ra'şan ra'şan ibadet."*

Aynı Fikret, yıllar sonra Mehmet Akif'e reddiye mahiyetinde yazdığı ünlü "Tarih-i Kadime Zeyl / Molla Sırat'a" başlıklı uzun manzumesinde ise şu mısraları terennüm edecektir:

*"Ben de âşıktım ezan nağmesine
Bir koşardım ki o Allah sesine"*

Ezansız Semtlerin Acısını Yüreğinde Hisseden Şair: Yahya Kemal

Türk edebiyatında ezanı en güzel anlatan şairlerden biri de Yahya Kemal'dir. Hem *Aziz İstanbul*'daki "Ezansız Semtler" adlı meşhur yazısı hem de *Eski Şiirin Rüzgârıyla* kitabındaki "Ezan-ı Muhammedi" şiiri Türk edebiyatının şaheserleri arasındadır. Şair, bu şiirinde ezanı

yüce bir emir telakki etmektedir. Öyle ki koca bir cihan dahi onun kutsal sesine kâfi gelemez. Eğer I. Selim (Yavuz Sultan Selim) vefat etmeseydi bütün bir âlemi bir uçtan diğer uca fethedecek ve gök kubbesi altında bulunan her yere ezan sesini, Muhammed aleyhisselamın şanını götürecekti. Ne var ki ömrü vefa etmedi.

Şairin ezan, fetih ve zaferle kurduğu bağ da oldukça dikkat çekicidir.

Mehmet Akif ve İstiklal Marşı

22 Eğitimin Fatihi

"Emr-i bülendsin ey ezan-ı
Muhammedî
Kâfi değil sedana cihan-ı
Muhammedî."

Sultan Selim-i Evvel'i râm etmeyip
ecel,
Fethetmeliydi âlemi Şan-ı
Muhammedî."

Yahya Kemal, 30 Ağustos Za-
feri'nden birkaç gün önce kaleme
aldığı "26 Ağustos 1922" başlıklı
münacat mahiyetindeki şiirinde de
yine ezan imgesini kullanmaktadır.

"Şu kopan fırtına Türk ordusudur
ya Rabbi!
Senin uğrunda ölen ordu budur ya
Rabbi!
Ta ki yükselsin ezanlarla müeyyed
namın,
Galip et çünkü bu son ordusudur
İslâm'ın."

Yahya Kemal'in *Tevhid-i Efkâr*'da
30 Mart 1922 tarihinde kaleme al-
dığı "Ezan ve Kur'an" başlıklı yazı-
sında geçen şu hatırası ezanın Türk
toplum ve geleneklerinde ne kadar
büyük bir öneme sahip olduğunu
göstermektedir: "Bir gün Ayasofya
minaresinden ezan okunduğunu işittim.
857 senesinin o sabahın-
dan beri asırlarca günde beş defa
okunmuş olan bu ezan hâl-i vaki
idi. Bu ezanı dinlerken Fatih'i asıl
manasıyla ilk defa idrak ettim... Ge-
zintilerimde bir hakikat keşfettim.
Bu devletin iki manevi temeli vardır:
Fatih'in Ayasofya minarelerinden
okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor.
Selim'in Hırka-i Saadet önünde
okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor."

Yine onun 23 Nisan 1922'de ka-
leme aldığı "Ezansız Semtler" yazı-
sında dile getirdiği şu hususlar ha-
fızalardan hiç silinmeyecektir: "Biz
ki minareler ve ağaçlar arasında
ezan seslerini işiterek büyüdük. O

Topkapı Sarayı Has Oda'da Hırka-i
Saadet'in muhafaza edildiği gümüş
şebeke ve altın sanduka
Fatih / İstanbul

mübarek muhitten çok sonra ayrıl-
dık, biz böyle bir sabah namazında
anne millete tekrar dönebiliriz. Fa-
kat minaresiz ve ezansız semtlerde
doğan, Frenk terbiyesiyle yetişen
Türk çocukları dönecekleri yeri ha-
tırlamayacaklardır." ²

2. Yahya Kemal BEYATLI, *Aziz İstanbul*, "Ezansız Semtler", s. 126-130.

